

4. Morfologia i sintaxi

4.0. Substantius i adjectius

4.1. El substantiu:

Recordem que un substantiu és una paraula variable que designa persones, animals, coses, idees...: Emilia, gos, llibre, justícia...

El **substantiu** (o nom) és la categoria lèxica que **morfològicament** admet els morfemes de **nombre** i de **gènere**, i que **sintàcticament** constitueix el nucli del sintagma nominal.

4.1.1. El gènere

Els substantius tenen dos gèneres: **masculins** o **femenins**.

En els noms de persones o animals el **femení** es forma en la majoria dels casos afegint una **-a** al **masculí**: net - neta, fill - filla, fillol - fillola, idoni - idònia, gat - gata.

En un nombre molt reduït de casos és el masculí el que es forma a partir del femení afegint-hi **-ot**: bruixa bruixot, dida didot, perdiu perdigot, abella abellot, merla merlot, nina ninot, fura furot, guatlla guatllet.

De vegades, el fet d'afegir una **-a** comporta que l'última consonant es modifiqui:

p	llop	ba	lloba
t	nebot	da	neboda
c	amic	ga	amiga
f	serf	va	serva
s	gos	ssa	gossa
u	jueu	va	jueva
l	Marcel	l·l	Marcel·la

Els noms acabats en **-e, -o, -u** àtones, solen canviar aquesta vocal per una **-a**: pediatre pediatra, alumne alumna, monjo monja, Andreu Andrea

En alguns casos es pot formar el femení afegint al masculí les terminacions **-na, -ina, -essa**: orfe-òrfena, cosí-cosina, heroi-heroïna, Àngel-Angelina, tigre tigressa, abad-abadessa. **Recordem** que quan necessitem una **e** i una **s** per formar el femení agafem el paquet cencer **doble essa** (duc-duquessa, advocat-advocadessa, baró- baronessa, bisbe-bisbessa, papa-papessa, sacerdot-sacerdotessa) en canvi quan només necessitem afegir una **a** sols cal afegir una **s**: marqués- marquesa. **Princep-Princesa** és una excepció que no compleix aquesta regla.

En altres casos la mateixa forma serveix per designar els dos gèneres:

-aire	el/la cantaire, boletaire, drapaire
-ista	el/la modista, artista, florista
-cida	el/la parricida, homicida, fraticida
-ta	El/la gimnasta

Alguns substantius tenen terminacions pròpies:

-or/-riu	Actor/ actriu	Emperador/ emperadriu
Òleg/-òloga	Sociòleg/ sociòloga	Filòleg/ filòloga

Alguns mots(adjectius habilitats com a substantius) tenen una sola terminació per als dos gèneres: **salvatge, noble, màrtir, jove, àrab...**

A més hi ha noms d'animals que són invariables i cal afegir els mots de mascle o femella:

El **rossinyol** mascle / el **rossinyol** femella

La **sargantana** mascle / la **sargantana** femella

La **cadenera** mascle / la **cadenera** femella

Hi ha masculins i femenins que tenen una arrel diferent:

Amo - mestressa	Gendre - nora o jove	Porc - truja
marrà - ovella	Cavall - euga o egua	Toro- vaca
ase - somera	Marit - muller	Home - dona
Boc - cabra	Pare - mare	Oncle - tia

També hi ha casos de **diferència de significat** segons el gènere:

El canal (via d'aigua)	La canal (canonada, conducte)
El clau (de clavar)	La clau (d'obrir)
El còlera (epidèmia)	La còlera (ràbia)
El coma (estat patològic)	La coma (signe gràfic)
Un editorial (article)	Una editorial (empresa)
El fi (finalitat)	La fi (final, acabament)
El guia (persona)	La guia (llibre)
El llum (aparell)	La llum (resplendor, claror)
Un ordre (no desordre, religiós)	Una ordre (manament)
El paleta (ofici)	La paleta (pala petita)
El planeta (astre)	La planeta (destí)
El pols (batec)	La pols (partícules)
El pudor (modèstia)	La pudor (mala olor)
El salut (salutació)	La salut (estat físic)
El son (dormida)	La son (ganes de dormir)
El terra (sòl)	La terra (altres sentits)
El val (excavació, fossar)	La vall (entre muntanyes)
El vocal (d'una junta)	La vocal (lletra)

A vegades utilitzem per influència amb el castellà alguns substantius amb un gènere diferent del que els correspon per exemple:

Són masculins:		
els afores	el dubte	el llegum
un anell	un escafandre	el marge
un avantatge	els espinacs	Els narius
bacteri	un estratagema	un ordre (religiós)
Batent (porta)	el fel	un orgue
el compte	el front	el pebre
el corrent	El full (≠ de fulla)	el pendent
el costum	un interviu	el senyal
el deute	el lleixiu	els tèrmits (insectes)
El dot		el titella

Són femenins:		
una àgape	una dent	la remor
una amargor	una esplendor	la resta
una àncora	la frescor	la resplendor
una anàlisi	la gla	la sida
una allau	la grip	la síncope
una aroma	la icona	la síndrome
una au	la marató	la suor
la blancor	la nespra	la tesi
la cercavila	una olor	la verdor
la claror	les postres	
la crisi	la psicosi	Alguns rius! La Garona...

Hi ha substantius que admeten tant el masculí com el femení: **el mar-la mar**, **un art- una art**, **el vessant o la vessant**, **els sarments/les sarments...**

4.1.2. Flexió de nombre

La majoria dels substantius formen el plural afegint una **-s** al singular: **home - homes**, **torre - torres**, **fanal - fanals**, **anàlisi - anàlisis**, **pal - pals**, **tesi - tesis**, **cru - crus**

Els substantius no aguts acabats en **-a** canvien aquesta **-a** en **-es**: **noi-a noies**, **setmana setmanes**, **dia dies**, **idea idees**.

Aquesta norma pot provocar alteracions ortogràfiques:

c	qu	roca	roques
ç	c	raça	races
j	g	pluja	pluges
gu	gü	aigua	aigües
g	gu	piga	pigues
qu	qü	pasqua	pasqües

La majoria de substantius **acabats en vocal tònica** afegeixen **-ns**: ma - mans, capità - capitans, veí - veïns, carbó - carbons, so - sons, pi - pins, bacallà - bacallans, bé - béns.

En canvi n'hi ha que afegeixen una **-s** al singular: els noms de les lletres, les as... ; els noms de les notes musicals, els dos ; les partícules gramaticals usades com a substantius, els perquès ; uns quants noms: sofàs, cafès, bisturís, quinquès, clixés, consumés...

Els substantius **masculins aguts** acabats en **-s, -ç, -x, -ix, -tx** formen el plural afegint **-os**:

-s	Gas	gasos
-ç	Lluç	lluços
-x	Sufix	sufixos
-ix	Boix	boixos
-tx	Esquitx	esquitxos

Cal tenir en compte, però, que un nombre considerable de substantius que acaben en **-s** la dupliquen: nas nassos, tros trossos, arròs arrossos, accés accessos, Congrés congressos...

Els substantius acabats en **-sc,-st,-xt,-ig** tenen doble forma de plural:

	Singular	Plural
-sc	Casc	cascs o cascos
-st	Gest	gests o gestos
-xt	Text	texts o textos
-ig	Assaig	assaigs o assajos
-sp	Cresp, gesp	Cresps/crespos Gesps/gespos

4.2. L'adjectiu

4.2.1. L'adjectiu qualificatiu és una paraula variable (amb gènere i nombre) que modifica el nom tot indicant-ne qualitats. No té gènere propi sinó que el pren del substantiu que acompanya.

La majoria d'adjectius tenen una forma per al masculí i una altra per al femení.

Son els **adjectius** de dues terminacions:

SINGULAR		PLURAL	
masculí	femení	masculí	femení
	+ A	+ S	+ ES
prim	prima a	prim s	prim es

Sovint es produeixen modificacions ortogràfiques[de masculí a femení]

		Singular		Plural	
		masculí	femení	masculí	femení
c - q	inic	iniqua	inics	iniqües	
g - gu	llarg	llarga	llargs	llargues	
l - ll	nul	nul·la	nuls	nul·les	
t - d	eixerit	eixerida	eixerits	eixerides	
c - g	cec	cega	cecs	cegues	
u - v	gasiu	gasiva	gasius	gasives	
leg - loga	homòleg	homòloga	homòlegs	homòloques	
leg - lega	sacríleg	sacrílega	sacrílegs	sacrílegues	
n intercalada	comú	comuna	comuns	comunes	
e - a	ample	ampla	amples	amples	
o - a	fondo	fonda	fondos	fondes	
eu - ea	ateu	atea	ateus	atees	

Els adjectius acabats en **-s, -ç, -x, -ix, -tx** formen **el plural masculí** amb la terminació **-os** i el femení amb la terminació **-es**

singular		plural		
masculí		Femení+a	Masculí+os	Femení+es
-s	pagès	pagesa	pagesos	pageses
-ç	dolç	dolça	dolços	dolces
-x	annex	annexa	annexos	annexes
-ix	coix	coixa	coixos	coixes
-tx	gavatx	gavatxa	gavatxos	gavatxes

Els adjectius acabats en **-s** tenen **dobte forma** de plural: masculí **-os** i femení **-es**

Singular		Plural	
Masculí	Femení+a	Masculí+os	Femení+es
rus	russa	russos	russes
gris	grisa	grisos	grises
gras	grassa	grassos	grasses
anglès	anglesa	anglesos	angleses

Els adjectius acabats en **-sc, -st, -xt, -ig** poden seguir dos models de plural: masculí **(-s)** o **(-os)**

singular			plural	
masculí	femení+a		Masculí+s/os	Femení+es
-sc	fosc	Fosca	foscs/foscós	fosques
	fresc	fresca	frescs/frescos	fresques
-st	honest	honesta	honests/honestos	honestes
-xt	trist	trista	trists/ tristós	tristes
Els terminats en -ig prefereixen el model (-s), encara que la llengua parlada sovint els forma segons el model (-os)				
	boig	boja	boigs/bojos	boges
	lleig	lletja	lleigs/lletjos	lletges
	roig	rojja	Roigs/rojós	rogés
	mig	mitja	Migs/mitjos	mitges

A) Hi ha d'altres adjectius que tenen una mateixa forma per al masculí i per al femení: són els adjectius d'una terminació.

ACABATS EN	SINGULAR Masculí/Femení	PLURAL Masculí/Femení	Compte! perquè hi han EXCEPCIONS
-ble	amable feble possible	amables febles possibles	
-al -el -il	igual fidel difícil	iguals fidels difícils	Mal/a, anòmal/a, paral·lel/a, tranquil/a...
-ar	escolar	escolars	Avar/a, rar/a, incolòr/a...

-or	superior	superiors	
-ant	amargant	amargants	Sant/a, ajudant/a, atent/a, content/a, valent/a, lent/a, aprenent/a...
-ent	elegant	elegants	
	prudent	prudents	
	obedient	obedients	
-a	persa	perses	
	agrícola	agrícoles	
-e (àtona)	alegre	alegres	Negre/a, apte/a, culte/a, agre/a, còmode/a...
	jove	joves	
	tènue	tènues	

B) Els adjectius acabats en **-aç, -iç, -oç** tenen una sola terminació en singular, però dues en plural.

	SINGULAR		PLURAL	
	masculí	femení	masculí	femení
-aç	capaç	capaç	capaços	capaces
-iç	feliç	feliç	feliços	felices
-oç	Preçoç	Preçoç	Preçoços	Precoces

Generalment les terminacions dels adjectius coincideixen amb el castellà. Ara bé Cal tenir en compte els adjectius següents (que sovint s'usen incorrectament com si fossin invariables) que tenen dues terminacions:

Masculí	Femení	masculí	femení
pobre	pobra	rude	rude
verd	verda	trist	trista
cortès	cortesa	inert	inerta
calent	calenta	fort	forta
agrest	agresta	comú	comuna
roí	roïna	covard	covarda
gris	grisa	valent	valenta
marroquí	marroquina	dolç	dolça
covard	covarda	ferm	ferma
fort	forta		

Normalment els adjectius acabats en vocal neutra coincideixen tots amb el castellà excepte **pobre/ pobra**, i **rude** que és d'una terminació(en castellà rudo/ruda)

Generalment **l'adjectiu** va darrere del **nom**. Es pot col·locar davant si en volem donar més èmfasi: una **simple consulta**.

El fet de posar-lo al davant o al darrere del nom pot comportar un canvi de significat: no és el mateix dir "és un **home gran**" que "és un **gran home**".

4.3. Els demostratius

Els demostratius indiquen la proximitat o la llunyania en l'espai o en el temps de la cosa de què es parla respecta a l'emissor.

	singular		plural		demostratiu adverbial
	masculí	femení	masculí	femení	
pròxim	aquest (aqueix)	aquesta (aqueixa)	aquests (aqueixos)	aquestes (aqueixes)	aquí (ací)
llunyà	aquell	aquella	aquells	aquelles	allí / allà

Les formes aqueix (aquest),... distingeixen la proximitat de l'emissor respecte de la del receptor. Aquesta distinció es pot fer també amb ací / aquí.

4.3.1. Els **demonstratius** fan d'**adjectius** quan determinen el **substantiu**:

Aquell noi El noi aquell

També poden fer de **pronoms**, quan substitueixen un nom:

Aquesta és la que volia

Quan fan de **pronoms**, tenen unes formes neutres que substitueixen un antecedent neutre, inconcret o genèric:

pròxim: això

llunyà: allò

4.4. Possessius

Indiquen possessió, pertinença o una simple relació de correspondència d'algú o d'alguna cosa respecte al nom que determinen.

Possessius tònics	singular		plural	
	masculí	femení	masculí	femení
un posseïdor	meu	meva	meus	meves
	teu	teva	teus	teves
	seu	seva	seus	seves
més d'un posseïdor	nostre	nostra	nostres	
	vostre	vostra	vostres	
	seu	seva	seus	seves
	llur		llurs	

Els possessius **àtons** es refereixen a un sol posseïdor. Avui dia només s'usen davant dels noms de parentiu i en alguna frase feta: Mon pare, En ta vida

singular		plural	
masculí	femení	masculí	femení
mon	ma	mos	mes
ton	ta	tos	tes
son	sa	sos	ses

4.5. Indefinits i quantificadors

4.5.1. Els quantitius

Indiquen una quantitat de manera global, imprecisa.

Variables				Invariables
quant	quanta	quants	quantes	més
tant	tanta	tants	tantes	menys
molt	molta	molts	moltes	prou
poc	poca	pocs	poques	força
bastant		bastants		massa
gaire		gaires		

Hi ha, també locucions quantitatives per expressar significats semblants:

una mica de	un grapat de	gens de
un munt de	un bé de Déu de	gota de
un xic de	tot de	gens ni mica
una colla de	un reguitzell de	

4.5.2. Els indefinits

Determinants

algun, alguna, alguns, algunes

algú, alguna cosa, res, quelcom

un, una, uns, unes

un, una, un hom, hom

cap

ningú, res o re, cap cosa

cada, cada un, cada una, cadascun, cadascuna

cadascú, cada u

tot, tota, tots, totes

tot, tothom

altre, altra, altres

altri, altre, altra cosa

qualsevol, qualssevol

qualsevol

tal, tals

en tal, en tal i tal altre

cert, certa, certs, certes

mateix, mateixa, mateixos, mateixes

mant, manta

ambdós, ambdues, tots dos, totes dues

sengles

4.5.3. Els numerals

S'han de distingir **els cardinals** un/una, dos/dues **dels ordinals** u, dos, invariables.

Els numerals **cardinals** indiquen una quantitat exacta. Els **ordinals** un ordre, una fracció (partitius) o una multiplicitat (múltiples).

4.5.3.1 Numerals cardinals

Unitats	Desenes	D-U	U-C	D-U-C
zero	deu	vint-i-un (una)	cent un (una)	cinquanta- dos mil quatre-cents
un,una	onze	vint-i-dos (dues)	cent dos (dues)	
dos, dues	dotze	vint-i-tres		
tres	tretze	vint-i-quatre	dos-cents (dues- centes)	
quatre	catorze	vint-i-cinc		
cinc	quinze	vint-i-sis	tres-cents (tres-centes)	
sis	setze	vint-i-set		
set	disset	vint-i-vuit		
vuit	divuit	vint-i-nou	mil	
nou	dinou	trenta	un milió	
	vint	trenta- dos(dues)	un bilió	

Usem el guionet entre les desenes i les unitats (**D-U**) i entre les unitats i les centenes (**U-C**). [**D-U-C**]

Per exemple: 52.458

cinquanta-dos mil quatre-cents cinquanta-vuit

Quan ens servim dels cardinals per indicar l'ordre:

- no prenen mai la forma femenina: La fila dos, l'habitació dos-cents dos

- es diu u en lloc de un : l'u de gener, pàgina vint-i-u

- també pren aquesta forma quan designem els nombres naturals: l'u, el dos, el tres, el quatre...

4.5.3.2 Numerals ordinals

Tenen forma pròpia:

1r primer	1a primera
2n segon	2a segona
3r tercer	3a tercera
4t quart	4a quarta

A partir del cinquè s'afegeix al cardinal la terminació **-è** als masculins i **-ena** als femenins:

5è cinquè	5a cinquena
22é vint-i-dosè	22a vint-i-dosena
40è quarantè	40a quarantena

- Tots tenen flexió de gènere i nombre: cinquè, cinquena, cinquens, cinquenes

- Les formes quint, sext, setí, octau...s'usen generalment com a substantius: la quinta de soldats, l'octava simfonia

- Les formes femenines s'usen com a col·lectius: mitja dotzena d'ous, una desena de plomes

- Altres numerals col·lectius són: parell, duo o duet, tercet, centenar, miler...

- Escrits en xifres romanes i superiors a deu són llegits com a cardinals: Joan Pau II (segon), Joan XXIII (vint-i-tres). Però, el segle dos, el segle quinze...

4.5.3.3 Numerals partitius

Les formes dels partitius són les mateixes que les dels ordinals, llevat de:

mig, mitja, mitjos, mitges o la meitat

terç, terça, terços, terces o una tercera part

quart o quarter o una quarta part

desè o dècim

centè o centèsim

milè o mil·lèsim

L'expressió de les hores i fraccions d'hora es fa en relació a l'hora en que hem entrat:

5.00 les cinc 5.07 mig quart de sis

5.15 un quart de sis 5.22 un quart i mig de sis

5.30 dos quarts de sis 5.37 dos quarts i mig de sis

5.45 tres quarts de sis 5.52 tres quarts i mig de sis

4.5.3.4 Numerals multiplicatius

doble	triple	quàdruple	quíntuple	sèxtuple
sèptuple	òctuple	nònuple	dècuple	cèntuple

També s'expressen amb sintagmes com: cent vegades més

Llevat de doble, quan equivalen a X vegades més tenen una forma femenina en -a: una dosi tripla, un bany triple

Quan equivalen a format per X són invariables: la triple aliança